

5-10-99
99/106

KIESRAAD

Aan

De Minister van Binnenlandse Zaken
en Koninkrijksrelaties
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Bijlagen	Uw kenmerk	Ons kenmerk	Datum
-		KR99/69953	5 oktober 1999
Inlichtingen bij		Doorkiesnummer	
mw. mr. drs. A.G. van Dijk		(070) 3027110	
Onderwerp			

advies verlenging termijn tussen
kandidaatstelling en stemming

Zeer geachte heer Peper,

Bij brief van 18 mei 1999 verzocht u de Kiesraad advies uit te brengen over de wettelijke mogelijkheden tot verlenging van de termijn tussen kandidaatstelling en stemming en over de wenselijkheid daarvan uit het oogpunt van de duur van de verkiezingsprocedure. U heeft gevraagd daarbij aandacht te besteden aan de volgende aspecten:

- de wettelijk beperkte mogelijkheid van verlenging van de termijn in geval van ontbindingsverkiezingen,
- het verschil in systeem dat ontstaat tussen reguliere en ontbindingsverkiezingen indien bij reguliere verkiezingen gekozen wordt voor een (verdere) verlenging van de termijn,
- het feit dat het streven naar verlenging van de termijn ten behoeve van de Nederlanders in het buitenland haaks staat op de wens die bij de Tweede Kamer leefde om de termijn tussen kandidaatstelling en stemming te verkorten.

Aan uw adviesaanvraag ligt de aanbeveling van de Minister van Buitenlandse Zaken ten grondslag om de termijn tussen kandidaatstelling en stemming te verlengen om problemen rond de verzending van stembescheiden van en naar het buitenland op te lossen.

In dit advies wordt na enkele algemene opmerkingen ingegaan op de wettelijke mogelijkheden voor verlenging van de termijn bij reguliere verkiezingen voor de Tweede Kamer en het Europees Parlement respectievelijk bij verkiezingen voor de Tweede Kamer na ontbinding van die kamer. Hierbij wordt aandacht besteed aan de door u genoemde aspecten. Vervolgens komt de wenselijkheid van verlenging van de termijn aan de orde, waarna de conclusies volgen.

Bij de adviesaanvraag zond u uw evaluatienota over de uitoefening van het kiesrecht door Nederlanders buiten Nederland mee. Hierin kondigt u aan dat u de Kiesraad ook advies zult vragen over het meezenden van een extra enveloppe voor de briefstem aan de kiezers in het buitenland. Er is van de gelegenheid gebruik gemaakt om thans ook over deze kwestie advies uit te brengen. Dit treft u hierna onder II aan.

I. VERLENGING VAN DE TERMIJN TUSSEN KANDIDAATSTELLING EN STEMMING

1. Algemene opmerkingen

In uw evaluatienota komt naar voren dat het aantal Nederlanders in het buitenland dat is geïnteresseerd in deelname aan de Nederlandse verkiezingen zich stabiliseert op 25.000 kiezers. Verschillende wetswijzigingen die waren gericht op vergroting van de deelname van Nederlanders in het buitenland hebben op dit aantal geen invloed gehad. Terecht wordt dan ook in de evaluatienota gesteld dat het niet zinvol is te blijven streven naar maatregelen ter vergroting van de deelname. Een mogelijke verlenging van de termijn tussen kandidaatstelling en stemming moet naar de mening van de Kiesraad dan ook uitsluitend in overweging worden genomen om het de geïnteresseerde Nederlanders in het buitenland gemakkelijker te maken daadwerkelijk een stem uit te brengen. De Kiesraad wijst er op dat in de nota wordt aangegeven dat een goede logistieke uitvoering een belangrijk deel van de thans ontstane problemen had kunnen voorkomen. De Kiesraad is daarom van opvatting dat allereerst gezorgd moet worden voor een goede organisatie rond de verzending van stembescheiden. Zonder een goede logistiek heeft een verlenging van de voor verzending beschikbare termijn geen zin. Evenmin is dit zinvol indien niet vast staat dat verlenging bijdraagt aan de oplossing van het probleem van niet tijdige terugzending van stembiljetten en wat de duur van de verlenging moet zijn.

Uit de bij de adviesaanvraag toegezonden stukken blijkt niet wat de oorzaak is van de niet of niet tijdige terugzending van stembiljetten. Ook is niet duidelijk hoeveel tijd extra nodig zou zijn, om tijdige heen en weer zending in alle gevallen min of meer te kunnen garanderen. De Kiesraad onderschrijft dan ook van harte de suggestie in uw evaluatienota om onderzoek te doen naar de redenen voor het niet terugzenden van stembescheiden. Het verdient aanbeveling tevens te onderzoeken wat de redenen voor te late verzending zijn geweest.

2. Verlenging bij reguliere verkiezingen

Zoals u reeds veronderstelt in de adviesaanvraag is het bij reguliere verkiezingen voor de Tweede Kamer mogelijk om de termijn tussen kandidaatstelling en stemming te verlengen. Er zijn geen grondwettelijke beperkingen die aan wijziging van de Kieswet op dit punt in de weg staan. Ook heeft een verlenging van de termijn geen ingrijpende gevolgen voor de rest van de verkiezingsprocedure. Voor verkiezingen voor het Europees Parlement geldt hetzelfde.

Wel signaleert de Kiesraad dat door verlenging de termijn voor registratie van de kiesgerechtigdheid voor Nederlanders in het buitenland korter wordt. Deze termijn eindigt immers op de dag van kandidaatstelling, die door verlenging van de termijn tussen kandidaatstelling en stemming wordt vervroegd. De registratietermijn is echter dermate lang dat een beperkte verkorting als zodanig geen probleem behoeft te betekenen. De Kiesraad acht het echter aannemelijk dat men zich in het algemeen meer bewust wordt van verkiezingen naarmate de dag van de stemming nadert. Omdat de uiterste dag waarop het registratieverzoek moet zijn ontvangen en de dag van de stemming verder uit elkaar gaan liggen, neemt de kans dat een kiezer in het buitenland zich niet tijdig laat registreren toe. Naarmate het semi-permanente register van kiezers in het buitenland in Den Haag meer gaat samenvallen met de categorie Nederlanders in het buitenland die belangstelling hebben voor de verkiezingen, zullen in verband met de feitelijke verkorting van de registratietermijn minder problemen rijzen.

Deze kiezers wordt immers automatisch op tijd een registratieformulier toegezonden. Verder kan goede en tijdige voorlichting bijdragen aan een reductie van dit mogelijke probleem.

Een relatief beperkte verlenging van de termijn tussen kandidaatstelling en stemming (met bijvoorbeeld twee weken) is volgens de Kiesraad mogelijk zonder dat dit leidt tot een onaanvaardbaar grote kans op niet tijdige registratie van kiezers in het buitenland veroorzaakt door de verlenging.

3. Verlenging bij ontbindingsverkiezingen

a. De grondwettelijke beperkingen

Na ontbinding van de Tweede Kamer moet op grond van artikel 64 van de Grondwet binnen drie maanden nadat het ontbindingsbesluit is genomen de nieuw gekozen kamer samenkomen. Binnen drie maanden moet dus de gehele verkiezingsprocedure inclusief de vaststelling van de uitslag en het onderzoek naar de geloofsbrieven zijn doorlopen. Nog in het recente verleden is aan de orde gesteld of er mogelijkheden zijn om na ontbinding sneller verkiezingen te houden. Zo is in de memorie van toelichting bij de huidige Kieswet uitvoerig aandacht besteed aan mogelijkheden voor termijnverkorting (Kamerstukken II 1987/88, 20264, nr. 3, blz. 78 e.v.). Ook nadien heeft de roep om termijnverkorting nog geklonken. U wijst in uw adviesaanvraag ook op dit aspect. Er is geen reden om aan te nemen dat er nu wel animo voor verlenging van deze termijn is (waarvoor uiteraard een wijziging van de Grondwet nodig is). Een termijn van maximaal drie maanden tussen de datum van het ontbindingsbesluit en de eerste samenkomst van de nieuwe kamer neemt de Kiesraad daarom als uitgangspunt.

Dit impliceert dat een verlenging van de termijn tussen kandidaatstelling en stemming alleen mogelijk is door een verkorting van de periode tussen de datum van het ontbindingsbesluit en de kandidaatstelling of door een verkorting van de periode tussen de stemming en de eerste samenkomst.

b. De termijn tussen stemming en eerste samenkomst

In de adviesaanvraag wordt gesuggereerd dat het mogelijk is, de termijn tussen kandidaatstelling en stemming met de duur van de periode tussen stemming en eerste samenkomst, die acht dagen zou zijn, te verlengen. Wat er ook zij van die acht dagen (vaak is die periode langer), er is uiteraard wel tijd na de stemming nodig voordat de nieuw gekozen kamer voor het eerst kan samenkomen. De vaststelling van de uitslag vergt ten minste een kleine vijf dagen. Dit laat zich als volgt verklaren. Op de tweede dag na de stemming (vrijdag) vergaderen de hoofdstembureaus om de uitslag voor hun kieskring te berekenen. Een vervroeging van de zitting is niet mogelijk omdat de donderdag na de stemming nodig is om de gegevens van de gemeenten te verkrijgen en te verwerken in contact op te nemen met gemeenten over eventuele onduidelijkheden. Het centraal stembureau kan de vrijdag na de stemming beginnen met het berekenen van de uitslag, maar heeft de maandag daarna nodig om nog eventuele problemen op te lossen of navraag te doen naar onduidelijkheden. Niet eerder dan op maandagmiddag, de vijfde dag na de stemming, kan de uitslag worden vastgesteld.

Vervolgens moeten de gekozenen de gelegenheid krijgen om hun benoeming te aanvaarden en vereiste stukken over te leggen, waarna de kamer nog over de toelating moet beslissen. Bij een termijn van acht dagen tussen stemming en eerste samenkomst waarvan vijf dagen nodig zijn voor de vaststelling van de uitslag, resten daarvoor nog drie dagen. Een termijn van acht dagen is dus wel het absolute minimum; tien dagen lijkt een reëler uitgangspunt. Op de termijn na de stemming valt kortom geen tijdwinst te boeken.

c. De termijn tussen het ontbindingsbesluit en de kandidaatstelling U lijkt in uw adviesaanvraag te veronderstellen dat de veertig dagen van artikel F 2 van de Kieswet (de maximumtermijn tussen de datum van het ontbindingsbesluit en de dag van de kandidaatstelling) volledig nodig zijn. In de praktijk echter wordt bij politieke ontbindingen ook wel een kortere termijn gehanteerd: zowel in 1972 als in 1982 27 dagen. Bij ontbinding wegens grondwetsherziening is de termijn vaak nog korter, maar dat zijn voorspelbare ontbindingen, die doorgaans zo worden georganiseerd dat de stemming wordt gehouden op de dag dat die voor de reguliere verkiezing zou zijn gehouden indien de Tweede Kamer niet wegens grondwetsherziening zou zijn ontbonden.

In het verleden is steeds als bezwaar tegen een verkorting van de periode tot aan de kandidaatstelling aangevoerd dat politieke partijen problemen kunnen ondervinden bij de vaststelling van de kandidatenlijsten. Veelal gelden hiervoor interne partijdemocratische procedures die begrijpelijkerwijs de nodige tijd vergen. Eerder heeft de Kiesraad de mogelijkheid onderzocht om tot verkorting van de termijn voorafgaand aan de kandidaatstelling te komen door het ineenschuiven van de interne partijprocedures met betrekking tot de totstandkoming van de kandidatenlijsten en de wettelijke verkiezingsprocedure. In grote lijnen betekent dit ineenschuiven dat politieke partijen op de dag van kandidaatstelling meedelen dat zij aan de verkiezingen deelnemen. Pas drie weken na de kandidaatstelling maken zij bekend welke kandidaten meedoen. Dit zou, nog los van de bezwaren die aan een dergelijk systeem kleven, voor de kiezers in het buitenland betekenen dat zij uitsluitend een lijststem kunnen uitbrengen. (Dit laatste vergt een min of meer ingrijpende aanpassing van de Kieswet.)

Zoals hiervoor is vermeld, zijn bij politieke ontbindingen wel eens ruim kortere termijnen dan veertig dagen gehanteerd. Reden hiervoor is niet dat politieke partijen geen veertig dagen nodig hebben om de kandidaatstelling voor te bereiden, integendeel. Er is echter een zekere praktijk ontstaan om enige tijd te laten verlopen tussen de politieke besluitvorming dat er een nieuwe verkiezing komt en het formele besluit tot kamerontbinding. De politieke partijen gaan na de politieke besluitvorming al tot actie over om de kandidaatstelling voor te bereiden en wachten niet tot het ontbindingsbesluit verschijnt. Een verkorting van de periode tot aan de kandidaatstelling is daarom vanuit het oogpunt van de voorbereiding van de kandidaatstelling door politieke partijen in de praktijk goed mogelijk.

Om vast te kunnen stellen wat gelet op de in de Kieswet neergelegde verkiezingsprocedures de mogelijkheden zijn voor verkorting van de periode tussen de datum van het ontbindingsbesluit en de dag van de kandidaatstelling zijn de verschillende termijnen in de procedure die aan de kandidaatstelling voorafgaan van belang:

- uiterlijk op de 43^e dag voor de kandidaatstelling indienen verzoek voor registratie van een aanduiding van een politieke groepering (artikel G 1, eerste lid, van de Kieswet)
- uiterlijk drie weken voor de kandidaatstelling openbare kennisgeving van de mogelijkheid van kandidaatstelling (artikel H 1, eerste lid, van de Kieswet)
- vanaf drie weken voor de kandidaatstelling beschikbaarstelling formulieren voor kandidaatstelling (artikel H 1 van het Kiesbesluit)
- uiterlijk veertien dagen voor de kandidaatstelling ontvangst waarborgsom (artikel H 3, eerste lid, van het Kiesbesluit)

- vanaf zeven dagen voorafgaand aan de kandidaatstelling afleggen ondersteuningsverklaringen (artikel H 4, derde lid, van de Kieswet). Verder is in dit kader van belang dat de mogelijkheid van registratie van de kiesgerechtigdheid van kiezers in het buitenland eindigt op de dag van de kandidaatstelling (zes weken voor de stemming) (artikel D 3, zevende lid, van de Kieswet).

Met betrekking tot de termijn voor verzoeken tot registratie van aanduidingen van politieke groeperingen wordt opgemerkt dat het ook zonder verkorting van de termijn tot aan de kandidaatstelling niet mogelijk is om nog nadat het ontbindingsbesluit is genomen een verzoek in te dienen dat "meetelt" voor de ontbindingsverkiezingen. Wel is het mogelijk dat voor de datum van het ontbindingsbesluit registratieverzoeken zijn gedaan die nog voor de ontbindingsverkiezingen moeten worden behandeld.

De reden dat registratieverzoeken ruim zes weken voor de kandidaatstelling moeten zijn ingediend is dat ongeveer zes weken nodig zijn om tijdig onherroepelijk te beslissen op de registratieverzoeken (dus inclusief afronding van eventuele gerechtelijke procedures tegen beslissingen ter zake van het centraal stembureau). De Kiesraad, optredend als centraal stembureau, kan bij de afhandeling van ingekomen registratieverzoeken reeds anticiperen op de ontbindingsverkiezingen voordat het officiële ontbindingsbesluit tot stand is gebracht en er zo voor zorgen dat op tijdig ingediende registratieverzoeken tijdig wordt beslist. De termijn voor indiening van registratieverzoeken behoeft dus geen beletsel te zijn voor verkorting van de termijn tussen kandidaatstelling en stemming.

Hier klemt echter meer dan bij reguliere verkiezingen, het feit dat door verlenging van de termijn tussen kandidaatstelling en stemming, de registratietermijn voor kiezers in het buitenland wordt verkort. De registratietermijn vangt bij ontbindingsverkiezingen feitelijk pas aan op het moment dat bekend is dat verkiezingen worden gehouden. De gemeente Den Haag kan pas na een definitieve uitspraak van de ministerraad over ontbindingsverkiezingen waarbij een verkiezingsdatum is genoemd, uitvoering geven aan artikel D 3a, eerste lid, van de Kieswet (de toezending van registratieformulieren aan daarin geregistreeerde kiezers). Het moet dus beslist vast staan dat en wanneer verkiezingen worden gehouden. Vanaf dat moment kan ook voorlichting worden gegeven over naderende verkiezingen en worden gewezen op de mogelijkheid zich als kiezer te laten registreren. Al met al brengt een verruiming van de tijd voor het verzenden van stembescheiden ten behoeve van de kiezers in het buitenland bij ontbindingsverkiezingen een beperking van de mogelijkheid zich tijdig te registreren voor diezelfde groep met zich. Dit wordt vooral veroorzaakt doordat anders dan bij reguliere verkiezingen pas relatief kort voor de verkiezingsdatum bekend is dat en wanneer er verkiezingen worden gehouden. Het is de vraag of dit bezwaar zodanig groot is dat moet worden geconcludeerd dat om die reden van verlenging van de termijn tussen kandidaatstelling en stemming zou moeten worden afgezien.

Vanuit het oogpunt van verkiezingsprocedures in de Kieswet kan de termijn tussen ontbindingsbesluit en kandidaatstelling dus worden teruggedrongen. Een termijn van ruim drie weken is dan wel het minimum vanwege de tijd die nodig is om de openbare kennisgeving van de mogelijkheid van kandidaatstelling daadwerkelijk tijdig te doen. Daar de termijn tussen ontbindingsbesluit en kandidaatstelling nu doorgaans ongeveer vijf weken is, zou dit voor de periode tussen kandidaatstelling en stemming een verlenging van ongeveer tien dagen kunnen opleveren. Ter nadere toelichting nog het volgende. De kortst mogelijke termijn van drie maanden duurt 89 dagen (een termijn waarin februari, maart en april vallen). In dat geval moet op uiterlijk de 88e dag na het ontbindingsbesluit de nieuw gekozen kamer bijeenkomen. Acht à tien dagen van die termijn zijn nodig na de stemming, thans zijn 43 dagen nodig tussen kandidaatstelling en stemming, er resteren dan 35 à 37 dagen voor de periode tot aan de kandidaatstelling. Deze laatste periode kan worden verkort tot 24 à 25 dagen, hetgeen betekent dat de termijn tussen kandidaatstelling en stemming kan worden verlengd tot 53 à 54 dagen.

Dit kan worden gerealiseerd door in artikel F 2 van de Kieswet te bepalen dat binnen een maand de kandidaatstelling moet plaatsvinden. Voor politieke partijen behoeft er niets te veranderen en met inachtneming van de grondwettelijke termijn van drie maanden kan de periode tussen kandidaatstelling en stemming voor de Tweede-Kamerverkiezingen in artikel J 1 worden verlengd. Theoretisch ontstaat de mogelijkheid dat de periode waarin de kandidaatstelling moet worden voorbereid daadwerkelijk wordt verkort tot drie en een halve week doordat het moment van politieke besluitvorming en het slaan van het ontbindingsbesluit kort na elkaar plaatshebben. Met deze kans behoeft in de praktijk geen rekening te worden gehouden, omdat een kabinet geen belang heeft bij het frustreren van de kandidaatstellingsprocedure van politieke partijen. Ten slotte wordt in dit verband nog opgemerkt dat bij ontbindingsverkiezingen wegens grondwetsherziening die worden gehouden op de dag dat anders reguliere verkiezingen zouden zijn gehouden, de verlenging ook wel wat langer kan zijn dan tien dagen. Deze verkiezingen zijn immers volstrekt voorspelbaar.

4. De wenselijkheid van verlenging

Vanuit het oogpunt van de duur van de verkiezingsprocedure als onderdeel van het democratisch proces is een zekere verlenging van de termijn tussen kandidaatstelling en stemming voor de kiezer die in Nederland verblijft, niet per se problematisch. Voor de meeste kiezers zal de dag van de kandidaatstelling nauwelijks een rol spelen. Voor hen is de verkiezingscampagne van de politieke partijen en de dag van de stemming van belang. Ook in het buitenland worden wel langere termijnen tussen kandidaatstelling en stemming gehanteerd. Zo bedraagt deze termijn in Duitsland 56 dagen (acht weken). In het algemeen echter dient naar de mening van de Kiesraad de verkiezingsprocedure niet langer te duren dan nodig is voor een goed verloop van de verkiezingen. Een verlenging van de termijn dient uitsluitend het doel van verzending van stembescheiden van en naar de kiezer in het buitenland. Om andere redenen is verlenging niet nodig en dus niet wenselijk. Een verlenging is daarom alleen gerechtvaardigd als deze in redelijke verhouding staat tot het genoemde doel. Op grond van de bij de adviesaanvraag toegezonden stukken kan het volgende worden vastgesteld:

- het aantal Nederlanders in het buitenland met belangstelling voor de verkiezingen stabiliseert zich op ongeveer 25.000 personen;
- van de 19.533 verzonden stembiljetten zijn er 2756 stembiljetten niet terug ontvangen;

- ongeveer 700 stembiljetten zijn te laat terugontvangen. Een probleem in verband met de beschikbare periode voor verzending van de stembiljetten heeft zich dus in ten hoogste 3500 gevallen voorgedaan (er zijn in totaal ruim 8,5 miljoen stemmen uitgebracht). Een dergelijk aantal zou een verlenging van de termijn nog wel rechtvaardigen. Het is echter niet erg aannemelijk dat in al deze gevallen sprake was van onvoldoende tijd voor het heen en weer zenden van stembiljetten. In ten minste een deel van de gevallen zal het stembiljet om andere redenen niet of niet tijdig zijn teruggezonden (vakantie, ziek, even laten liggen, toch niet zoveel belangstelling). Om te kunnen beoordelen of een verlenging in redelijke verhouding staat tot het te bereiken doel, moet meer bekend zijn over het aantal niet of niet tijdige retourzendingen door een te korte periode tussen kandidaatstelling en stemming. De Kiesraad benadrukt in dit verband nog eens het belang van nader onderzoek naar de redenen hiervoor alvorens maatregelen te nemen.

5. Conclusies en aanzien van de mogelijkheid en wenselijkheid van verlenging

1. Een verlenging van de termijn is in de ogen van de Kiesraad alleen wenselijk indien vast staat dat een tamelijk groot aantal stembiljetten niet tijdig is terugontvangen vanwege het ontbreken van voldoende tijd voor heen en weer zending. Indien niet meer dan enkele honderden stembiljetten om die reden te laat zijn ontvangen staat verlenging van de termijn niet in een redelijke verhouding tot het te bereiken doel.

2. Een verlenging van de termijn tussen kandidaatstelling en stemming bij verkiezingen voor de Tweede Kamer en het Europese Parlement is mogelijk. Vanwege het grondwettelijk vereiste dat na een ontbinding binnen drie maanden de nieuwe kamer moet samenkomen, is in verband met de in de Kieswet voorgeschreven procedures bij Tweede-Kamerverkiezingen een verlenging met maximaal tien dagen mogelijk. Bij verkiezingen voor het Europees Parlement ligt een verlenging met twee weken voor de hand. Een verlenging met meer dan twee weken acht de Kiesraad niet wenselijk omdat dan de registratietermijn voor de kiezers in het buitenland te vroeg voor de verkiezingen eindigt en daardoor de kans op niet tijdige registratie te sterk toeneemt enerzijds en omdat het totale verkiezingsproces binnen afzienbare tijd moet zijn afgerond anderzijds.

Verlenging met tien dagen zou voor reguliere Tweede-Kamerverkiezingen, uitgaande van het handhaven van de huidige verkiezingsdata, betekenen dat de kandidaatstelling plaatsvindt op een vrijdag in de periode van 8 tot en met 14 januari. (Alleen op maandag kunnen dan eventuele verzuimen in de kandidatenlijsten worden hersteld). De kandidaatstelling voor de verkiezingen van het Europese Parlement kan zoals nu op woensdag vallen, maar wordt vervroegd van eind april naar half april, afhankelijk van de door de Europese Raad van Ministers vastgestelde verkiezingsdag.

De stembiljetten die in 1998 te laat zijn ontvangen door de gemeente Den Haag zijn blijkens de evaluatienota van deze gemeente doorgaans kort na de dag van de stemming ontvangen. Een verlenging van de termijn met tien à veertien dagen zou voor die gevallen dus wel voldoende zijn geweest. Of een zodanige verlenging van de termijn ook zou hebben geleid tot tijdige terugzending van stembiljetten die nu niet zijn teruggezonden, kan op grond van de nu bekende gegevens niet worden beoordeeld.

3. Indien het niet wenselijk wordt gevonden de termijn in geval van verkiezingen wegens politieke ontbinding te verlengen, moet in de termijn tussen kandidaatstelling en stemming worden gedifferentieerd voor reguliere verkiezingen en ontbindingsverkiezingen wegens grondwetsherziening die samenvallen met reguliere verkiezingen enerzijds en overige ontbindingsverkiezingen anderzijds. Dat hierdoor een verschil ontstaat tussen reguliere en een deel van de ontbindingsverkiezingen wat betreft de termijn tussen kandidaatstelling en stemming, is naar de mening van de Kiesraad niet per se bezwaarlijk. Langs allerlei kanalen worden belanghebbenden ingelicht over de datum van de kandidaatstelling en de stemming. In de praktijk worden deze data maar door een enkeling zelf aan de Kieswet ontleend. Wel moet rekening worden gehouden met onbegrip bij kiezers in het buitenland dat zij in het geval van verkiezingen als gevolg van politieke ontbinding minder tijd hebben voor terugzending van het stembiljet.

Indien uitsluitend bij reguliere verkiezingen en ontbindingsverkiezingen wegens grondwetsherziening die samenvallen met reguliere verkiezingen tot termijnverlenging wordt overgegaan, ligt een verlenging met veertien dagen meer voor de hand dan een verlenging met tien dagen, omdat dan de kandidaatstelling op dinsdag kan blijven vallen. Deze dag is gunstiger in verband met de termijn voor verzuimherstel dan de vrijdag. De kandidaatstelling vindt dan plaats op de dinsdag in de periode van 4 tot en met 10 januari worden. In verband met het afleggen van ondersteuningsverklaringen in de week voorafgaand aan de kandidaatstelling is deze periode niet erg gelukkig. Het verdient aanbeveling om in dat geval de kandidaatstelling bij verkiezingen in maart slechts een week naar voren te schuiven en de dag van de stemming een week naar achteren ten opzichte van de huidige periode.

II. EXTRA ENVELOPPE VOOR DE BRIEFSTEM

In uw evaluatienota wijst u erop dat er bij elke verkiezing wordt geklaagd door kiezers dat hun stemgeheim onvoldoende is gewaarborgd. De klachten vloeien kennelijk voort uit het voorschrift dat de kiezer het briefstembewijs en het stembiljet te samen in één enveloppe moet doen. Naar de mening van de Kiesraad is in hoofdstuk M van de Kieswet het stemgeheim van de briefstemmers voldoende gewaarborgd. De kiezer dient er voor te zorgen dat het stembiljet zo wordt opgevouwen dat de namen van de kandidaten niet leesbaar zijn (artikel M 7, tweede lid). Dit betekent in de praktijk dat het stembiljet weer moet worden opgevouwen tot de vorm waarin het is ontvangen. In artikel M 10 is voorgeschreven hoe het stembureau met de briefstemmen moet omgaan: het stembiljet wordt zonder het in te zien, dichtgevouwen in de stembus gestoken (artikel M 10, vierde lid). Er is geen aanleiding te veronderstellen dat dit procedurevoorschrift niet wordt nageleefd. Het stembureau heeft daarbij geen belang. Het bestaat uit drie leden die elkaar zullen controleren. Bovendien zijn de zittingen openbaar. Dit neemt niet weg dat het niet onbegrijpelijk is, dat het voorschrift dat het briefstembewijs en het stembiljet in één enveloppe moeten worden gedaan, wantrouwen wekt bij sommige kiezers. Het briefstembewijs bevat immers zijn naam. Het is eenvoudig om het stembiljet te openen voordat het in de stembus wordt gegooid en aldus het stemgeheim te schenden. Indien het stembiljet door de kiezer in een aparte enveloppe wordt gestoken die vervolgens wordt dichtgeplakt, wordt een extra drempel ingebouwd tegen schending van het stemgeheim.

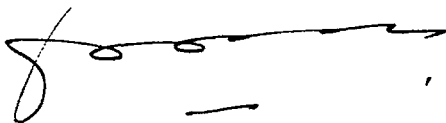
Hierdoor zal het vertrouwen van de kiezer in een goede afhandeling van zijn stem toenemen. Dit is een goede reden om een aparte enveloppe voor het stembiljet in te voeren, mits daartegen om andere redenen geen overwegende bezwaren bestaan.

De reden waarom destijds is gekozen voor het toezenden van één retourenveloppe vermeldt u in de evaluatienota. Deze was dat briefstemmen die in een enveloppe in de stembus worden gedaan, zich van de overige stembiljetten onderscheiden, hetgeen bezwaren oproept vanuit het oogpunt van bescherming van het stemgeheim. Zoals u terecht aangeeft kan dit nu geen reden meer zijn om het stembiljet niet in een aparte enveloppe te doen, omdat briefstemmen uitsluitend terecht komen bij speciaal daartoe ingerichte briefstembureaus. De Kiesraad is het verder met u eens dat de kosten die een extra enveloppe met zich brengt en de extra handeling die het briefstembureau moet verrichten, niet zodanig bezwaarlijk zijn, dat om die redenen van een extra enveloppe moet worden afgezien. Wel zou over de financiële gevolgen van de extra werkzaamheden overleg met de gemeente Den Haag moeten plaatsvinden. Ook verder ziet de Raad geen bezwaren tegen een aparte enveloppe voor het stembiljet.

Het verdient daarom aanbeveling de procedure voor het uitbrengen van een briefstem zo te wijzigen

- dat de burgemeester van Den Haag naast de nu in artikel M 6 genoemde briefstembescheiden een ongeadresseerde enveloppe meezendt,
- dat de kiezer het stembiljet na dit te hebben dichtgevouwen in de ongeadresseerde enveloppe doet, deze dichtplakt en te samen met het briefstembewijs in de retourenveloppe doet en
- dat het derde lid van het stembureau de enveloppe met het stembiljet ongeopend in de stembus steekt. Ook de regeling van de terzijdelegging van de retourenveloppen in artikel M 11 en paragraaf 2 van hoofdstuk N vergen bij het invoeren van een extra enveloppe aanpassing. Naar de mening van de Raad moet het aan de kiezer worden overgelaten al dan niet gebruik te maken van de extra enveloppe. Er is geen reden om een stembiljet dat niet in de aparte enveloppe is gestoken niet mee te laten tellen. De Raad beveelt ten slotte aan om voor de enveloppe voor het stembiljet een bepaalde kleur of een ander onderscheidend kenmerk voor te schrijven in de modellen bij de Kieswet en het Kiesbesluit. Hierdoor wordt voorkomen dat de kiezer een eigen ongeadresseerde enveloppe gebruikt voor het stembiljet, waardoor zijn of haar stembiljet kan worden herkend.

Hoogachtend,
de Kiesraad,

, voorzitter

(F.J.W.M. van Dooren)

secretaris

(A.G. van Dijk)